

Tihomir Cipek i Josip Vrandečić (ur.), Hrestomatija liberalnih ideja u Hrvatskoj

Jolić, Tvrтко

Source / Izvornik: **Prolegomena : Časopis za filozofiju, 2005, 4, 249 - 251**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:012415>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Tihomir Cipek i Josip Vrandečić (ur.), *Hrestomatija liberalnih ideja u Hrvatskoj*, Disput, Zagreb 2004, 384 str.

Može li liberal biti nacionalist? U svojim odgovorima na taj izazov što ga postavlja odnos liberalizma i nacionalizma, filozofi zauzimaju niz stajališta, od onog najčešćeg da su to dvije suprotstavljene ideologije, pa do stajališta da je liberalizam jedino moguć ukoliko se oslanja na neki oblik nacionalizma. Kao izvrstan *case study* za navedenu raspravu može poslužiti knjiga *Hrestomatija liberalnih ideja u Hrvatskoj* koju je nedavno objavila izdavačka kuća Disput u suradnji s njemačkom liberalnom zakladom Friedrich Naumann.

Urednici Tihomir Cipek i Josip Vrandečić u ovu su hrestomatiju uvrstili šezdeset i jedan tekst u kojima se iznose liberalne ideje u politici, obrazovanju, sudstvu, gospodarstvu, pravima žena. Zastupljeno je trideset i devet manje ili više poznatih autora, sudionika društveno-političkih zbivanja u Hrvatskoj, Dalmaciji i Istri u zadnja dva stoljeća. Pored autorskih tekstova, u hrestomatiji je prikupljena i nekolicina programskih tekstova pokreta i stranaka koje su zagovarale liberalne ideje. Tekstovi obuhvaćaju raspon od 1830. godine, kada Ljudevit Gaj piše svoju *Kratku osnovu Horvatsko-Slavonskoga pravopisa*, pa do početka devedesetih godina prošlog stoljeća i radova Vlade Gotovca s kojima se zatvara ovaj izbor. Uvršteni tekstovi prilično su raznovrsni i obuhvaćaju teoretske studije, novinske članke, zakonske prijedloge i političke govore. Vjerojatno suočeni s činjenicom da bi primjena strožeg kriterija pri odabiru autora poprilično stanjila knjigu, urednici su se odlučili za dosta 'liberalan' kriterij. Sveobuhvatnih liberala, u današnjem smislu te riječi, u hrvatskoj povijesti nije bilo puno, no to naravno ne znači da nije bilo ljudi koji su se zalagali za neke liberalne vrijednosti kao što su ljudska prava, trodioba vlasti i slobodno tržište. Stoga je u biografskoj natuknici koja prethodi izboru tekstova svakoga od autora, naznačeno do koje granice seže liberalizam za koji se autor zalaže. Odabir ovakvog kriterija posve je primjeren i opravdan s obzirom na povijesne i društvene okolnosti u kojima se Hrvatska nalazila u 19. i većem dijelu 20. stoljeća. Ono što bi se eventualno moglo prigovoriti jest nesklad između naslova knjige koji upućuje da je to hrestomatija liberalnih ideja u *Hrvatskoj*, dok priređivači navode da je u odabiru tekstova ipak dana prednost pripadnicima 'hrvatskog etničkog korpusa' (str. 51). Za taj stav nije dano nikakvo daljnje objašnjenje. Knjiga koja pretendira dati pregled liberalizma u Hrvatskoj svakako bi bila nepotpuna ukoliko se u njoj ne bi našli svi značajni i vrijedni tekstovi u kojima se iznose liberalne ideje, bez obzira na nacionalnost autora. Međutim, bilo bi pogrešno reći da je ova hrestomatija nacionalno isključiva, budući da se među autorima nalazi i nekolicina ne-Hrvata (primjerice Vincenzo Dandolo, Francesco Lanza, Francesco Borelli).

Knjiga je popraćena i s tri uvodne rasprave koje su napisali Tihomir Cipek, Hans-Georg Fleck i Josip Vrandečić. Cipek u svojem tekstu daje pregled razvoja liberalizma i njegovih glavnih ideja, Fleck raspravlja o odnosu liberalizma prema religiji, socijalnoj pravdi i naciji, a Vrandečić smješta liberalizam u hrvatski povijesni okvir. Ono što se iz tih uvodnih tekstova, ali i iz onih izvornih koji slijede iza njih, ispostavlja kao ključno za određenje naravi hrvatskog liberalizma jest odnos liberalizma i nacionalizma. Sva trojica pisaca uvodnih tekstova tom pitanju pristupaju historistički, zahtijevajući da se liberalizam postavi u konkretnu povijesnu i političku situaciju. Usvoji li se takvo polazište, ne treba čuditi veliki broj autora uključenih u ovaj izbor. Imamo li na umu cijeli niz vladajućih apsolutizama i totalitarizama kroz koje je prolazila Hrvatska (a i veći dio Europe) u razdoblju koje je obuhvaćeno izborom tekstova, razumljivo je da liberalno zvuče zahtjevi za obrazovanjem, trodiobom vlasti ili širokim glasačkim pravom, pa makar oni bili izgovoreni iz usta autorâ koji su u nekim drugim pitanjima zastupali konzervativne i nacionalističke ideje. S današnje točke gledanja to su civilizacijske tekovine u čijem se prihvatanju konzervativci ne razlikuju od liberala.

Pristup koji odnosu liberalizma i nacionalizma pristupa ahistorijski, istražujući prvenstveno odnose tih dvaju pojmova, često posve negira njihovu kompatibilnost. To ne čudi ako se ima na umu da liberalizam od svojih početaka počiva na pojedincu, a primjenjuje se univerzalno, dok nacionalizam počiva na skupini/narodu s više-manje određenim granicama. No i pored tih očitih nekompatibilnosti, u političkoj filozofiji nisu tako rijetki oni koji spajaju ta dva pojma te zagovaraju liberalni nacionalizam. On je dobio na zamahu u trenutku kada se uočila nedostatnost univerzalistički shvaćenog liberalizma u objašnjenju temelja društvenog jedinstva i političkog legitimiteta unutar države. Kako to da prema sunarodnjacima, građanima Hrvatske, imam obvezu solidarnosti koja se prije svega očituje u plaćanju poreza čime se, između ostaloga, osiguravaju sredstva za zdravstvenu i socijalnu zaštitu, dok recimo prema građanima Mađarske ili Trinidada i Tobaga nemam nikakvu sličnu obvezu? Tu se liberalni nacionalisti pozivaju na ideju nacije koja je opravdanje za društveno jedinstvo i solidarnost. Oko nacije su okupljeni ljudi koji dijele zajedničku povijest, jezik, javne institucije i prostor koji nastanjuju. Taj nacionalizam pak zadržava svoju liberalnost time što nije etnički ili vjerski isključiv, tako da je svakom pojedincu unutar nacije dopušteno da slijedi svoju viziju dobra. Zamjetno je ipak da se taj stav o posebnim obvezama prema sunarodnjacima danas pod pritiscima globalizacije sve više dovodi u pitanje (o tomu govori najnovija knjiga Petera Singera, *Jedan svijet: etika globalizacije* koja je nedavno prevedena na hrvatski). Ipak, dokle god postoji država-nacija, čini se da ima smisla govoriti o liberalnom nacionalizmu.

Može li se o hrvatskim autorima iz ove hrestomatije govoriti kao o liberalnim nacionalistima? I ovdje je riječ o pozivanju na naciju – hrvatstvo, ilirstvo, slavenstvo – kako bi se uspostavilo političko jedinstvo koje bi omo-

gućilo rješavanje bitnih državnih pitanja. Međutim, dok se liberalni nacionalisti koriste nacionalizmom kako bi ojačali svoju ideju liberalizma, čini se da je u Hrvatskoj slučaj obrnut. Zahvaljujući povijesnim okolnostima liberalne su ideje – posebice ideja širokog glasačkog prava – išle na ruku težnjama da se uspostavi nacionalna država. Upravo zato što su se liberalne ideje ponekad shvaćale kao instrument za stvaranje hrvatske nacionalne države, teško je ocijeniti koliko bi ih pojedini njihovi zagovornici bili voljni primjenjivati i braniti jednom kada bi se postigao taj cilj. Hrvatska nažalost dugo vremena nije imala tu sreću da na ovaj način provjeri ozbiljnost i ustrajnost svojih zagovornika liberalizma. Ovime se ni najmanje ne želi umanjiti odanost liberalnim vrijednostima onih pojedinaca koji su svoj liberalizam svjedočili i po cijenu života. Kako je u knjizi sakupljen veliki broj tekstova, nećemo se upuštati u analizu svakoga od njih. Napomenut ćemo samo da bi filozofima mogli biti zanimljivi tekstovi koji problemu liberalizma pristupaju prije svega s teoretskog polazišta, a među tim su i tekstovi A. G. Matoša, Ladislava Polića, Alberta Bazale i Vlade Gotovca.

Iako je u ovom prikazu stavljen naglasak na filozofska pitanja o odnosu liberala i nacije, knjiga *Hrestomatija liberalnih ideja u Hrvatskoj* zasigurno će biti od velike vrijednosti za politologe, povjesničare kao i za sve druge koji se zanimaju za hrvatsku političku povijest. Posebna je vrijednost ove knjige što su u njoj prvi put sakupljeni na jednom mjestu tekstovi koji svjedoče da je liberalna misao ostavila traga u hrvatskoj politici i društvu. To je tim značajnije imaju li se na umu povijesne okolnosti, naročito diktature i totalitarizmi dvadesetog stoljeća, s kojima se liberalizam u Hrvatskoj morao suočavati.

Tvrtko Jolić

Institut za filozofiju

Ulica grada Vukovara 54, HR-10000 Zagreb

tvrtko@ifzg.hr

Darko Polšek, *Sudbina odabranih: eugeničko nasljeđe u vrijeme genske tehnologije*, ArTresor Naklada, Zagreb 2004, 454 str.

U tijeku pisanja ovih redaka u Hrvatskoj još traje javna rasprava vezana uz prijedlog Zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji koji bi se trebao naći u Saboru 2006. godine, nakon što je isti povučen iz procedure 2004. godine zbog velikog broja primjedbi. Nakana je predlagatelja zakona regulirati ne samo široko poznatu *in vitro* oplodnju već i ostale manje poznate oblike medicinski potpomognute oplodnje. Tako bi se zakonski uredilo područje koje je zadnji put uređeno Zakonom o zdravstvenim mjerama za slobodno